

הוא היה אומר

עיונים בפרקי אבות

הרב **מרדכי אלון** שליט"א

נכתב ונערך משמיעה ע"י תלמידים - לא מוגה

אבות פרק ה', משנה א'

יְהוּדָה בֶּן תִּימָא אָמַר, הָוֵי עֵז כְּנָמֵר, וְקַל כְּנֶשֶׁר, וְרֵץ כְּצָבִי, וְגַבּוֹר כְּאָרִי, לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אֲבִיךָ שְׁבַשְׁמַיִם...

אין כאן כמעט תנאים. צריך גם להבין מדוע נכנסו המשניות הללו למסכת, כלומר מה הן באות ללמד אותנו. למשל, זה שאברהם אבינו נתנסה בעשרה נסיונות, אפשר ללמוד גם מהפשט בחומש. המשנה אמנם מחדשת שהוא עמד בכלם "להודיע את חיבתו" בעיני הקב"ה, אבל מה זה אומר לי בעבודת ה' שלי? עד עכשיו המשניות אמרו לנו הוראות והנחיות מעשיות בעבודת ה' - "הוי אוהב את הבריות", "הוי רץ למצוה קלה כחמורה", תעשה כך או תעשה אחרת. בפרקים הקודמים הופיע שם התנא וניתן היה לנתח את דבריו לפי דמותו הכוללת - איך רבי ראה במאמר האחד הזה את כל מהותו של אותו תנא,¹ ואילו כאן זה סגנון שונה לגמרי גם בסגנון וגם בלשון. מה בעצם המגמה של הפרק?

צריך גם להבין מדוע נבחרו המספרים הללו (עשרה, שבעה וארבעה דברים)? לכאורה, אפשר למצוא דברים גם במספרים אחרים... אגב, במספר 'עשרה' לא נכללו במשנה הדבר אולי הכי טריוויאלי - עשרת הדברות. מדוע? לכל זה צריך להיכנס לאט;

הקדמה

הפרק החמישי של מסכת אבות הוא הפרק האחרון של המסכת. כפי שכבר הזכרנו, הפרק השישי במסכת, 'פרק קנין התורה', הוא בעצם פרק של ברייתות שהצטרפו למסכת כדי למלא את הלימוד בשבת השישית והאחרונה שבין פסח לעצרת, על פי המנהג העתיק של לימוד מסכת 'דרך ארץ' בשבתות שקודמות לחג מתן תורה.

הפרק החמישי שונה מהותית מהפרקים שלפניו, ובמידה מסוימת, המשנה האחרונה בפרק הרביעי, גם היא מהווה מעין סיום של המסכת. הפרק החמישי הוא פרק סיכומי, והוא מקביל על פי דברי המהר"ל שהזכרנו, לחומש החמישי שבתורה - 'משנה תורה'. הוא שונה במבנהו ובצורתו, לא מוזכרים בו שמות התנאים הדוברים כמעט עד לסופו, אין "הוא היה אומר" וכו'.

המשניות בתחילת הפרק מדברות בקודים של מספרים; ממשנה א' ועד משנה ו' מדברים על 'עשרה דברים', לאחר מכן באות משניות שמדברות על 'שבעה דברים', ובמשנה י' מתחילות משניות של 'ארבעה דברים'. משניות ט"ז ו"ח נראות במבט ראשון כלא קשורות לפרק אבל הן קשורות אליו מאד כי הן עוסקות באהבה התלויה בדבר ובאהבה שאיננה תלויה בו - כלומר עוברים מ'ארבעה דברים' ל'שניים שהם אחד', והתנא הראשון שמופיע בשמו בפרק, יהודה בן תימא, מופיע רק במשנה כ' -

¹ מכל דברי רבי עקיבא או רבן גמליאל וכו' שאמרו בחייהם, בחר רבי שניים או שלשה משפטים בלבד והם מאפיינים את דמותו של אותו תנא.

בְּעֵשְׂרָה מְאֻמְרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמָה תִּלְמוּד לֹמֵר וְהֵלֵא בְּמֵאֵמֶר אֶחָד יִכּוֹל לְהַבְרִיאֹת אֶלֶּא לְהַפְרֵעַ מִן הָרְשָׁעִים שְׂמֵאֲבָדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֵשְׂרָה מְאֻמְרוֹת, וְלִתֵּן שֶׁכֶּר טוֹב לְצַדִּיקִים שְׂמֵקִימִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּעֵשְׂרָה מְאֻמְרוֹת. (אבות ה' א')

אומר קצת אחרת, ולפיו הכוונה היא מדוע לא כתוב פעם אחת את המילה "ויאמר א-להים", ואחר כך פירוט של כל מה שצריך לברוא?³ על השאלה הזו, לפי שתי שיטות הפירוש שביארנו, באה התשובה - "אלא להיפרע מן הרשעים... וליתן שכר טוב לצדיקים...".

ועדיין צריך להבין מה התשובה שהמשנה אומרת. ברור שהתירוץ הזה לא בא לומר ש'-נו, הרשע איבד את העולם שנברא במאמר אחד בלבד אז זה לא נורא כל כך כי זו לא היתה טרחה גדולה מצד הקב"ה, אבל עכשיו שהעולם נברא בעשרה מאמרות, וזו היתה טרחה גדולה לקב"ה של עשרה מאמרות, אז צריך להיפרע מהרשע הזה' - ברור שאין הכוונה לכך. אנחנו לא ילדים... מה זה משנה אם המילה 'ויאמר' מופיעה עשר פעמים או פעם אחת וכו'.

ה'מדרש שמואל'⁴ אומר פה דבר מעניין. בעצם יש במשנה כאן שתי שאלות ולא אחת. שאלה ראשונה היא 'למה ככה נברא העולם', ושאלה השנייה היא 'מה זה בא ללמד אותי?' (ועל השאלה הזו אומרת המשנה - "ומה תלמוד לומר?").

הרב מברטנורא מבאר -

שְׂמֵאֲבָדִים אֶת הָעוֹלָם. שְׂכַל הַמְּאֵבֵד נִפְשׁ אֶחָת מִיִּשְׂרָאֵל כְּאֵלֹו אֶבֶד עוֹלָם מְלֵא, וְהַרְשָׁעִים שֶׁבְּעוֹנָם מְאֵבְדִים אֶת נַפְשָׁם כְּאֵלֹו מְאֵבְדִים אֶת הָעוֹלָם. כִּף מְצַאֲתִי. וְלִי נִרְאָה, שְׂמֵאֲבָדִין אֶת הָעוֹלָם מִמֶּשׁ, שְׂמֵמְכִרְעִים אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ לְכַף חוֹבָה, וְנִמְצָא הָעוֹלָם אֶבֶד בְּשִׁבְלֵם.

העולם שהרשע מאבד הוא עצמו, את העולם שלו, כי כל אדם הוא עולם שלם - עולמו של הקב"ה. זה הסבר מדהים; אדם מישראל הוא העולם המלא עליו מדברת המשנה. בספר האמרות 'היום יום' של חב"ד מופיע -

רַבֵּינוּ הִזְקֵן פִּרְשׁ הַמְּאֵמֶר "כָּל הַמְּקַיֵּם נִפְשׁ אֶחָת מִיִּשְׂרָאֵל כְּאֵלֹו קַיֵּם עוֹלָם מְלֵא" - עַל יְהוּדֵי יִשׂ לְהַבִּיט כְּפִי שְׂהוּא "נִמְצָא" בְּמַחְשָׁבָה קְדוּמָה דְּאָדָם קְדָמוֹן⁵, וְשֵׁם "נִמְצָאֲת" כָּל נִשְׁמָה עַל כָּל דּוֹרוֹת צְאֲצָאִיהָ עַד בִּיאַת

המשניות הבאות תעסוקנה גם הן במספר עשר - "עשרה דורות מאדם עד נח", "עשרה ניסיונות נתנסה אברהם", "עשרה ניסים נעשו לאבותינו" וכו' - אבל ההבדל בין המשנה הראשונה לבין כל היתר הוא שרק בראשונה מופיע הלימוד של "ומה תלמוד לומר..."², "במשניות האחרות זה לא מופיע. צריך להבין את השאלה הזו טוב, ונראה את הדברים כפי שמבאר הרב מברטנורא.

השאלה הראשונה היא האם באמת היו עשרה מאמרות במעשה בראשית. הרב מברטנורא עצמו אומר שלא -

בְּעֵשְׂרָה מְאֻמְרוֹת. תְּשַׁעָה וַיֵּאמֶר, וּבְרֵאשִׁית נִמְי מְאֵמֶר הוּא, דְּכִתִּיב (תהלים לג) בְּדָבָר ה' שְׁמַיִם נִעֲשׂוּ.

כלומר גם המילה "בראשית" היא מאמר. הדברים הללו באים בעקבות חז"ל שסופרים את המאמרות במעשה בראשית ומגיעים רק לתשע פעמים.² הם שואלים מהו המאמר העשירי ועונים שגם 'בראשית' זה מאמר. אמנם קשה - הרי לא כתוב שם 'ויאמר', ועל כן מבארים המפרשים הראשונים שכדי שהקב"ה יוכל לומר למשהו להיות - צריך איזו "ראשית". למי הוא יאמר "יהי אור"? צריך משהו בעולם כדי שניתן יהיה לומר לו "יהי אור", וזה היה המצב לפני שהיה "תהו ובהו וחושך" - אז היה 'ראשית' והראשית הזו היא בעצם מאמר, אבל אי אפשר לומר את המילה 'ויאמר' כי זו לא אמירה למשהו.

כעת שואלת המשנה - "והלא במאמר אחד יכול להבראות?". וצריך להבין את המשמעות של השאלה הזו. ישנם שני פירושים קלאסיים לכך. הראשון ואותו מביא רש"י - לכאורה במקום כל האמירות שהיו בששת ימי הבריאה, היה אפשר להסתפק במאמר אחד - "יהי עולם" - והעולם היה נברא בשלמותו. ברמה העקרונית זה נכון - כמו שהקב"ה לא אמר על כל פריט בבריאה מאמר מיוחד לו - "יהי הר, יהי פרה, יהי כוכב מאדים וכו'" - אלא רק מאמרים כלליים, כך היה יכול לומר מאמר אחד כולל בלבד. הרמב"ם בפירוש המשניות

² "ויאמר אלהים יהי אור... ויאמר אלהים יהי רקיע... ויאמר אלהים יקו המים... ויאמר אלהים תדשא הארץ... ויאמר אלהים יהי מאורות... ויאמר אלהים ישרצו המים... ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש... ויאמר אלהים נעשה אדם... ויאמר אלהים הנה נתתי לכם..." (בראשית א').

³ כלומר לפי הרמב"ם היה צ"ל "ויאמר אלהים: יהי אור, רקיע, דשא, וכו'..."

⁴ חיבורו של רבי שמואל די אוזידא (1545-1604) (ה'ש"ה-ה'שס"ד) על מסכת אבות. רבי שמואל היה ראש ישיבה, מקובל ומחבר ספרים שחי בצפת. מתלמידיו הראשונים של האר"י וחברו של רבי משה קורדובירו.

⁵ יש מושג קבלי שנקרא א"ק - אדם קדמון, זו המדרגה הגבוהה ביותר, שבה כל נשמות ישראל מאוחדות וממנו הן מתפרטות. ואומר רבנו הזקן שכאשר עושים טובה ליהודי צריך לחשוב עליו כפי שהוא נמצא במחשבה הקדומה, עם כל הדורות היוצאים מהנשמה הזו עד ביאת גואל צדק. עם כל השתלשלותו.

כתוב בתהילים -

מה גָּדְלוֹ מַעֲשֵׂיךָ ה' מֵאֵד עֲמָקוֹ מִחֲשֹׁבְתֶיךָ. אִישׁ בְּעַר לֹא יֵדַע וְכִסִּיל לֹא יִבִּין אֵת זֹאת (תהילים צ"ב ו'ז')

רבי לוי-יצחק מברדיטשוב זיע"א שאל על כך פעם - הרי להבין את גדלות מעשה ה' אין מי שיכול. גם לא האריז"ל, גם לא רשב"י. אז מדוע הפסוק מדבר על 'איש בער' שלא יידע זאת?! האם מי שאינו בער, מי שהוא חכם, כן יידע? אכן חלק מהמפרשים אומרים שבאמת הפסוקים לא קשורים - 'מה גדלו מעשיך ה'..' 'זו שאלה רטורית, והפסוק "איש בער לא יידע..." מחובר אל הפסוק שלאחריו - "בפרוח רשעים כמו עשב... להשמדם עדי עד" (שם ח'), אבל עדיין צריך להבין את זה.

מבאר רבי לוי-יצחק - המילה 'איש' במקרא מעידה על חשיבות⁶. אולם לפי זה, לא מסתדרת ההצמדה של 'איש' עם 'בער'! אלא הפסוק הראשון הוא השאלה, והתשובה בפסוק השני. 'מה גדלו מעשיך ה' - זו השאלה, והתשובה היא - הדבר הגדול במעשיך ה' הוא ש"איש בער לא יידע וכסיל לא יבין". נסביר; חתול שעכשיו נולד, יודע מיד לחפש את אמא שלו. הוא עוד לא יודע 'חתולית', הוא לא למד בשום מקום באופן מסודר, אבל הוא יודע לחפש את המקור ממנו הוא בא. הוא מבין שבמקור שלו נמצא הקיום שלו - האוכל. ואם זה נכון על חתול, כלב או פרה, שואל רבי לוי-יצחק, איך זה שבאשר נולד אדם, זה לא בטבע שלו לחפש את אביו שבשמיים? למה הוא צריך ללכת לסמינרים וללמוד חמישים שנה כדי להבין שהמקור שלו והחיות שלו הם ממנו ית'? והתשובה היא - מה גדלו מעשיך ה'. הוא 'איש' אבל הוא 'בער', הוא כמו כסיל שלא מבין "את זאת" והכל מנוגד לטבע, כי הטבע היה שכאשר אני אעשה מעשה טוב, אני אראה איך אני בונה את העולם וכאשר אני עושה מעשה רע אני אראה איך שאני מזיק לו. ולמה בראת את העולם באופן הזה, רבש"ע? - כדי שאני אגיע להכל בעצמי. בראת את העולם כך, שככל שהבריאה נמוכה יותר, היא יודעת באינסטינקט מאיפה היא באה. אף פעם לא ראיתי חתול שמדבר לשון הרע או חתול שמנסה להתחיל עם פילה. החתול יודע מה תפקידו. לעומת זאת, האיש הוא "בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת". למה זה כך? כי הקב"ה 'בלבל' אותנו בעולם - הוא נותן לרשעים לפרוח כמו עשב, ואז מציצים כל פועלי אוון, ולך תבין שכל זה הוא בשביל "להשמדם עדי עד - ואתה מרום לעולם ה'". כך לומד רבי לוי יצחק, והוא מסיים את זה במשפט נוסף - 'נו, רבש"ע, אז מה אתה רוצה מאיתנו? לא אנחנו בראנו כך את העולם. אתה בראת אותי כ'איש בער לא ידע', אז קצת רחמנות עלינו...!'

הַמְשִׁיחַ גּוֹאֵל צָדֵק, וְכִשְׁעוֹשִׁים לַיהוָה טוֹבָה, מְטִיבִים לְכָל הַנְּשָׁמוֹת הַלְלוּ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. (ספר היום יום, ט"ז אלול)

אז כאשר אדם מאבד נפש אחת מישראל - הוא מאבד את העולם כולו, עולם שנברא בעשרה מאמרות.

שאלנו מה ההבדל בין מאמר אחד לעשרה - עשרה זה מה שהופך את הדברים מיחיד לרבים. יש אחדות ויש עשרות. עשרה זה כבר מנין, זה לא יחיד. עשרה שונה מאד מתשעה ושמונה ושבעה, כי הוא הופך את היחידים ליחידה חדשה בפני עצמה שנקראת עשיריה. מנין. כל הפרטים בעצם מגיעים לשלמות. אנחנו לא מבינים מה ההבדל בין מאמר אחד לעשרה מאמרות - אלו דברים פנימיים, אבל לא על זה שאלו במשנה. השאלה היא "במושגים שלנו, מה תלמוד לומר?". תלמוד לומר שכאשר אתה פוגע בנקודה אחת הרי שאתה פוגע בעשרה. העולם בנוי ענפים ענפים, ואין לך מושג בכמה פגעת כאשר פגעת 'רק' באחד מהם. חלק מהדברים נלמדים גם לכיוון החיובי - הרשע שאיבד את העולם כאשר הוא מעוות אותו, הרי שיש לו גם נקודת זכות גדולה; אילו היה העולם נברא במאמר אחד ואתה היית פוגע בו, אז זהו, נגמר העולם, ואילו עכשיו שהעולם נברא בעשרה מאמרות, הרי שגם אם פגעת בענף - זה רק בענף אחד ולא בכולם (הגם שכל הענפים קשורים אלו באלו). וכן לצדיקים - אילו היה הצדיק רואה שבצדקות שלו בנקודה אחת הוא מקיים את כל העולם (שנברא במאמר אחד) - אז ברור שכולם היו צדיקים. אבל הצדיק עושה פעולה שעל פניה לא נראה שהיא כל כך משמעותית, והוא לא רואה איך בזה הוא מציל משהו, ולמרות זאת הוא כופה את עצמו ועושה אותה - אבל הוא יודע שכאשר הוא עושה טובה למישהו אחד הרי שזה קשור עם ענפים רבים נוספים שהוא לא רואה. במילים "מה תלמוד לומר?" אין הכוונה מדוע הקב"ה עשה כך ולא אחרת, אלא מה זה בא לומר לי? והתשובה היא - 'תראה איזו עוצמה יש בפעולה אחת שאתה עושה כצדיק'. הצדיקים והרשעים במשנה פה הם אנחנו. הצדיק הוא אני כאשר אני מתנהג כצדיק, והרשע הוא אני כשאני עושה ההיפך. בפעולה אחת שעושה הצדיק הוא מקיים עולם מלא, כי העולם נברא בעשרה מאמרות, ולהיפך - כאשר אתה פוגע במשהו אז מצד אחד אתה פוגע בכל העולם (כי העולם כולו קשור להכל) אבל יש עדיין תקנה כי לא פגעת בהכל. אין לך את הכח למגר את העולם אלא רק לתקן אותו, כי דווקא מהמקום הקטן שבו אתה נמצא ולא רואה את כל ההשלכות של הפעולות שלך - זה מגדיל את גודל הפעולה, את ההערכה לפעולה שעשית.

⁶ למשל "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי", "כולם אנשים ראשי בני ישראל המה" ועוד.

שהוא ברא את אמריקה, זה לא כבד לו בכתפיים. לחשוב אחרת זו כפירה (או טפשות). הבריאה בעולם היא כמו הדיבורים כלפי ה'. "אֵתָהּ הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, אֵתָהּ הוּא מְשַׁנֵּבֵרָא הָעוֹלָם". (נוסח תפילת שחרית) - אתה הקב"ה נשאת אותו דבר גם לפני בריאת העולם וגם לאחריו. זה לא משפיע עליך.

לעומת זאת, המילה 'בראשית' היא כפי שאמרנו שהיה צריך משהו כדי שאפשר יהיה לצוות עליו את המאמר הראשון. כדי שהקב"ה יגיד 'יהי אור' - צריך שיהיה חושך שניתן יהיה להאירו. כשיש מים, אפשר לצוות עליהם "יקוו המים", "יהי רקיע". אבל "בראשית" זה עצם בריאת היש מאין. זו ה'ראשית', זה כשאין שום 'יש' לפני כן. האדם בחייו לא פוגש דברים כאלו, אבל מעין זה, בזעיר אנפין, מתרחש כאשר האדם מתעורר משנתו, אם הוא אמיתי עם עצמו, הוא אומר - "מודה אני לפניך", שמשמעו לא רק לשון תודה אלא גם מעין הודאה, הווכחות, קבלת האמת של הצד שכנגדי. בין האדם לקב"ה יש לכאורה ויכוח אינסופי. האדם אומר - 'אני עשיתי, אני בניתי, אני יזמתי, בעשר אצבעותיי עשיתי הכל'. וזה נכון - הקב"ה בנה אותנו כדי שנפעל ונעשה פה בעולם. אך מצד שני הקב"ה אומר - 'אין עוד מלבדו'. זה ויכוח טוב אבל האדם צריך לדעת שה'ראשית' היא איננה הוא. כשהוא נועל נעליים, קשה לו להודות שזה מהקב"ה, והוא חושב ובצדק שהוא יצר את הנעליים וכיו"ב, אבל כאשר הוא קם בבוקר - הוא מודה לקב"ה על עצם הקימה. "אני מודה רבש"ע, הפעם זה אתה. אני לא יכול להכניס נשמה ליתוש, ואתה החזרת את נשמתי לתוכי! אגב, אני גם יודע באמת מה ערכי ומי אני ובכל זאת החלטת להחזיר את הנשמה לתוכי? - "רבה אמונתך!". כלומר זה מראה על האמונה הגדולה שיש לקב"ה בי. 'רק על זה, אני מודה פעם נוספת...'. ומה עושה האדם מיד לאחר מכן? הוא נוטל את ידיו, ויוצא לעשות בעצמו. 'מודה' אין פירושו שאני לא עושה, אלא אני דווקא עושה ועושה ועושה, אבל כל בוקר אני אזכור שכל מה שאני עושה, זה אתה. שתיים עשרה מילים קצרות לפני שמתחילים את היום, שאומרות שה'ראשית' זה שלך, רבש"ע.

מה היה חטאו של קין? שהוא לא הביא את הראשית לה'. הבל הביא "מבכורות צאנו", מהראשית, וקין אולי הביא תריסר משאיות עם תבואה - אבל לא מה'ראשית'. זו גם מצוות הביכורים -

וְהָיָה כִּי תִבְּרָא אֶל הָאָרֶץ... וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה... (דברים כ"ו, א'-ב')

את המילה "בראשית" הפותחת את התורה, מתרגם התרגום הירושלמי "בחוכמתא", ואף הרמב"ן מבאר -

העולם נברא מורכב ומסועף כדי "ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימים את העולם, ולהיפרע מן הרשעים שמאבדים אותו", כאשר הכוונה היא לא לחסל את הרשעים אלא 'להיפרע' כמו לפרוע חוב. חטפת שם? אבל העולם ממשיך ומתקיים, כי הוא נברא בעשרה מאמרות. גם אצל הרשע צריך למצוא את הנקודה הטובה שבתוכו.

עד כאן הפירוש המרכזי והרגיל של המשנה.

לבעל התניא זיע"א יש כאן פירוש מופלא. לפיו, לא הפשט של רש"י ולא זה של הרמב"ם הם הפשט במשנה. ניסינו להבין מוקדם יותר את עצם העניין של מאמר של הקב"ה, ואמרנו שאנחנו לא באמת מבינים מה הכוונה ב'מאמר' של הקב"ה וממילא מה ההבדל בין מאמר אחד לעשרה. הקב"ה אומר, מדבר, חושב? 'עשרה ניסיונות של אברהם אבינו' עוד אפשר להבין, 'עשרה דורות מאדם ועד נח' אנחנו מבינים, אבל מאמרות של הקב"ה? אני לא מבין בזה כלום.

אומר בעל התניא שמה שאמרו חז"ל ש'בראשית' נקרא מאמר אחד, הכוונה היא שזה עצם המושג של מאמר. ננסה להעמיק בזה ועל ידי ההבנה פה נתרום כמה קומות.

על כל מיני 'התנהגויות' של הקב"ה שמופיעות בתורה, אומרים לנו חז"ל ש'דיברה תורה כלשון בני אדם'⁷, כלומר זה לא שהקב"ה באמת כעס או שיצא לו 'עשן מהאף' אלא זו צורת התבטאות של התורה. גם כשהקב"ה מדבר או שותק אנחנו לא מבינים והתורה נקטה בסגנון הזה רק לסבר את האוזן. אמנם, דיבור של אדם יש לו שתי תכונות יסוד. התכונה האחת היא שאחרי שהאדם אומר את הדיבור שלו - יש לדיבור מעמד בפני עצמו. כמה פעמים דיברתי ולאחר מכן התחרטתי אבל לא יכולתי לקחת את הדיבור חזרה? כמה פעמים דיברתי והדיבור הזה שלי קיבל 'חיים משלו' והחליט לשוטט בין אנשים ועולמות? הוא יצא ממני אבל הוא כבר יצירה בפני עצמה. מילה קטנה שלי ואולי היא טובה ונפלאה - אבל ברגע שהיא יצאה מפי, היא כבר לא שייכת אלי, היא נפרדת, בין לטוב ובין למוטב.

תכונה נוספת שיש בדיבור היא שכאשר אני מדבר, הרי שהדיבור הזה לא נחסר ממני, זה לא משפיע עלי. כלומר אין לי מגבלה של מילים שאני יכול לדבר אותן לאורך חיי.

כשהקב"ה 'אומר' אמירה כלשהי, הרי שהאדם יכול לחשוב שגם אצל הקב"ה, כמו אצל האדם, הדיבור עומד בפני עצמו. האדם יכול לחשוב שהשמש היא כח בפני עצמה או הירח כח בפני עצמו - וזה נכון שיש להם כח, אבל בסופו של דבר הם בראים. בנוסף, הדיבור של הקב"ה איננו משפיע עליו - זה

⁷ ביטוי שמופיע כמה וכמה פעמים בגמרא - ברכות ל"א, קידושין י"ז, ב"מ צ"ד, נדרים ג', מכות י"ב. ועוד.

עושים עם הדברים המותרים? קפה, למשל, הוא מותר? תלוי. אם דרך כוס הקפה הזו אתה תלמד טוב יותר, תברך את הקב"ה - אז זו מצווה, אבל אם הוא יתן לך כח וימריץ אותך לעבור על איסורים אז הוא אסור. 'מותר' בעברית הוא דבר שהיה קשור, 'אסור', ויש אפשרות להתיר אותו - ע"י שעושים בו מצווה. התפקיד שלנו בעולם הוא לקחת את הדברים המותרים ולעשות מהם שהכל אחד.

חז"ל מביאים (ברכות ו'): שכשם שיש תפילין שאנו מניחים וכתוב בהם "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", יש תפילין שהקב"ה מניח, ובתפילין שלו כתוב - "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". מבאר בעל התניא שהכוונה ב-'ה' אחד' היא שכל מה שיש בעולם הוא התגלות הקב"ה. הארץ היא ה', החיות, האנשים, הדומם - הכל זה אלוקות. אין שום דבר בעולם שהוא לא הוא, הכל מאוחד בו. "ה' אחד" בא לומר - אל תיבהל מהכח של האחר, כי הכל בעצם אחד. ובתפילין של הקב"ה כתוב - "ומי כעמך ישראל" שמצליחים לעשות "אחד" מכל מה שיש בארץ. זה נפלא. הוא מתפעל במה שאנחנו מצליחים לעשות "אחד". מה יהודי לא עובר בחייו, ובכל זאת הוא ממשיך ומייחד את ה'! איך כתוב באותו מזמור בתהילים? "יתפרדו כל פועלי אוון" - פועלי האוון גורסים שכל דבר בעולם הוא נפרד מהדבר האחר; יש מה ששייך ל'אל האש', יש מה ששייך ל'אל הרוח', יש דבר ששייך לאל שלישי וכיו"ב. יש הרבה כוחות נפרדים, ואילו ישראל - "ומי כעמך ישראל גוי" שיכול לעשות "אחד" מכל הארץ.

"בעשרה מאמרות נברא העולם". עשר זו יחידה בפני עצמה. והלא במאמר אחד - ב"בראשית" - היה יכול לברוא את העולם, ביש מאין?! ואז קין לא היה חוטא ולא היה הורג את הבל? האדם הורג את בני מינו בגלל בעיות שאנחנו לא מבינים את ה'אחד'. למה צריך בעולם כל כך הרבה מאמרות? זו משנה אדירה. שאלנו בהתחלה מה היא מלמדת ובעת נבין שהיא מלמדת את כל החיים. היא מסכמת את כל המסכת. למה צריך הרבה מאמרות? הרי זה אתה, רבש"ע, שעשית את העולם באופן כזה שמביא לידי בלבול, אגו וחשיבה של האדם שהוא פועל בכח עצמו. למה? לא עדיף היה שיהיה 'בראשית' - 'אלא כדי ליתן שכר טוב' ולגלות שכל מה שיש בעולם, היהודי מגיע אליו בזכות עבודתו. להרים את העולם אל האור שלו. 'וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימים עולם מלא'.

שמילת בְּרֵאשִׁית תרמוזו כי בעשר ספירות נברא העולם. ורמזו לספירה הנקראת חכמה שבה יסוד כל, כענין שנא' (משלי ג יט) ה' בְּחִכְמָה יִסַּד אָרֶץ. (פירוש הרמב"ן עה"ת בראשית א', א')

'ראשית' זה היש מאין, זה הראש, זה מה שאני לא מבין בו כלום. "בראשית ברא א-להים את השמים ואת הארץ" הכוונה היא שבכלי הזה ששמו 'ראשית' ברא הקב"ה את השמיים ואת הארץ. הקב"ה ברא את הכל ב'ראשית' ואז הוא בא ופירט את זה לפרטים ב'ויאמר', במאמרות. המאמר האחד הוא זה שבו מתגלה שיש בעולם רק אחד, ויתר המאמרות של ה'ויאמר' אומרים - 'תשמע אדון חושך, בוא נעשה יחד אור', ואז יבוא החושך ויגיד - 'אני והקב"ה בראנו יחד אור'. במאמר התשיעי יבוא הקב"ה ויגיד למלאכים -

...נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ... (בראשית א' כ"ו)

'נעשה' בלשון רבים. לפי הרמב"ן, הקב"ה אמר את זה לא למלאכים אלא לחיות ולכל הברואים - 'חבר'ה תשמעו, אני הולך לייצר עכשיו ייצור נוסף שמורכב מכולכם. 'טשולנט' שיש בו הכל. קצת אריה, קצת כבשה, קצת מלאך, קצת מפלצת - קצת מהכל, וה'ויאמר' הזה יכול לגרום לי, לאדם, לחשוב שאני והקב"ה שותפים, ח"ו. 'כן, הוא אפילו עשה את הרוב, אבל גם אני פה עשיתי אחוז מסויים, לא?'

שואלת המשנה - "והלא במאמר אחד יכול להבראות". אם העולם היה נשאר במאמר אחד, ב'בראשית', הרי שלא היינו כופרים, לא היינו חושבים שיש לנו כח עצמאי משלנו. ולמה נברא העולם בעשרה מאמרות?", למה הורידו את ה"בראשית" לעוד תשעה מאמרות? למה צריך את זה?⁸ למה לא להישאר בעולם יפה, נקי, טהור, זך, בראשיתי, בלי יכולת לבוא לידי טעות וכפירה? "והלא במאמר אחד יכול להבראות" הכוונה היא שהמאמר הזה יגלה שהוא ית' אחד.⁹ והתשובה לכך היא -

"אלא ליתן לשכר טוב לצדיקים ולהיפרע מן הרשעים" - זה הניסיון בעולם, לחשוב שיש שנים, שלשה ועשרה, עד שנצליח לעשות מהכל אחד, ואז לכל דבר בעולם תהיה המשמעות של ה'ראשית' שלו, ואז נבין שאין שום דבר בעולם שאין לו משמעות, שאין דבר בעולם מיותר.

חסידיים היו אומרים "מה שמצווה - מצווה, מה שאסור - אסור, ומה שמותר - מותר" (ע"פ היום יום, חב"ד, כ"ה אדר ב'). אז מה

⁹ הזכרנו שבהגדה של פסח אנו אומרים "והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לבלותינו..." וכל המפרשים דנו מהי "שעמדה לנו ולאבותינו". חסידים מביאים שכאשר יהודי אומר על השי"ת - 'בטח שיה' אחד' אבל גם אני עושה פה משהו, גם יש ראש ממשלה ונשיא ארה"ב וכו' שפועלים בעולם וצריך להתחשב בהם' - זה מה שעומד עלינו לבלותינו - 'אחד' כן, אבל 'לא אחד בלבד' אלא שיש לו עוד שותפים כביכול.

⁸ מבלי להכנס לעומק כרגע, צריך לשים לב שיש במאמרות מדרג שבו בכל מאמר ומאמר יש לאדם יותר מקום לטעות ב'כוחי ועוצם ידי', יותר מקום בשותפות. 'ויהי אור' זה רק הוא, 'יהי רקיע' - המים כבר שותפים, הם רק צריכים לעצור, 'וקו המים', וכן הלאה עד ל'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו' - בואו כולם יחד ונעשה אדם. ושם רש"י אף אומר שיכולים לבוא הכופרים ולטעון כנגד זה, ואכמ"ל.